

Антощишина Н.І., Овсак О.П. Проблеми впровадження інноваційних розробок підприємствами України.// Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб.наук. праць. – Київ: НАУ, 2007. – Вип.16. – С.32-39.

УДК 656.7:339.187.6:347.453.6(043.3)

О.П.Овсак
Н.І. Антощишина

Проблеми впровадження інноваційних розробок підприємствами України

Проаналізовані основні перешкоди впровадження інновацій підприємствами України. Обґрунтовано, що в країні ще існують усі передумови для переходу до інноваційної моделі розвитку економіки. Запропоновані напрями інтеграції вітчизняних наукових організацій та промислових підприємств щодо інновацій. Визначені інструменти державного регулювання, які доцільно задіяти для пошвидшення інноваційного процесу в Україні.

Вступ. Основна проблема, яка стоїть перед українськими підприємствами, це наявність застарілих основних фондів та технологій виробництва, що обумовлює неможливість виробництва конкурентоспроможної продукції та надання послуг. Українські виробники більшості галузей не можуть конкурувати з іноземними виробниками навіть на внутрішньому ринку, не кажучи про світовий. Зрозуміло, що для підвищення конкурентноспроможного статусу вітчизняних підприємств потрібне введення базових інновацій, використання нових технологій, що забезпечують більшу продуктивність. Це незаперечний факт, що впровадження інновацій у виробництво істотно змінюють обсяги та якість продукції.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз напрямів розв'язання проблеми, що містяться в останніх дослідженнях показав, що попит на інновації можна задовольнити двома шляхами: придбанням виробничими підприємствами результатів наукових розробок, нових технологій, обладнання, розроблених іноземними фірмами, а також впровадженням власних наукових розробок, які здійснюються науковими установами та організаціями чи силами власних науково-дослідних підрозділів виробничих підприємств. Наша робота присвячена саме виявленню проблем розвитку вітчизняної науки і розробці напрямів інтеграції вітчизняних наукових організацій та промислових підприємств щодо інновацій. Цей напрямок має наступні переваги: по-перше створення додаткових робочих місць, по-друге – вітчизняні проекти завжди дешевші ніж іноземні, і по-третє - це сприятиме іміджу нашої країни. Взагалі дослідженням та розробкою напрямів розв'язання проблем впровадження інноваційного процесу в Україні займаються такі науковці як Александрова В.А., Арзуманов Р.М., Гончарова Н.П., одночасно над питаннями інноваційних стратегій працюють такі вчені як Щелкунов В.І., Оголь О.В., Мова В.В., Старостіна А.О.. Але обраний нами напрямок досліджень не набув розв'язання.

Постановка завдання. Мета цієї статті – визначити основні перешкоди на шляху впровадження інновацій підприємствами України, обґрунтувати напрями інтеграції вітчизняних наукових організацій та промислових підприємств щодо інновацій та запропонувати інструменти державного регулювання, які доцільно задіяти для пошвидшення інноваційного процесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Слід відмітити, що в країні ще існують усі передумови для переходу до інноваційної моделі розвитку економіки. Основні положення стратегії інноваційного розвитку країни викладені в „Концепції науково-технічного та інноваційного розвитку”, яка підкреслює, що головним завданням вважається надання умов для розвитку малого і середнього підприємництва шляхом підтримки діяльності територіальних інноваційних центрів. При всій різноманітності територіальних інноваційних комплексів науково-підприємницької діяльності можна виділити декілька їх основних видів: технополіси, технопарки, рекреаційні зони та інкубатори [2], [6]. На території нашої країни було створено три технопарки в Києві та Харкові згідно з відповідними законами України. Діяльність цих технопарків є успішною, і з 2001 року кількість технопарків збільшується. З метою активізації цільової програми „Вугілля України” створено потужний технологічний парк „Вуглемаш”. В планах існує створення технологічних парків у Запоріжжі та республіці Крим, а також технопарку „Інтелектуальної технології” у Києві. Було заплановано створення декілька технополісів, але ці проекти поки що не втілені в життя через брак коштів. В 1991 році за сприяння Львівського облвиконкому розроблено проект Львівтехнополісу. Ним передбачалось використання потенціалу трьох академічних інститутів та

ряду промислових підприємств, дислокованих в одному мікрорайоні міста. Проте не були вирішені питання створення відповідної інфраструктури. Пільгового оподаткування. Розвитку соціальної сфери тощо. У Львові було створено технопарк з підвищення надійності та довговічності машин та виробів на базі Фізико-матиматичного інституту та бізнес-інкубаторі при університеті "Львівська політехніка", створеному спільно з Ренкселерським політехнічним інститутом (США) при ЦНТІ. Найперспективнішими в створенні інноваційних структур є Київ та Харків, де зосереджено майже 40% наукового потенціалу України. Тому вважаємо доцільним найближчим часом зосередити увагу на створенні венчурних фірм у спеціальних економічних зонах, де для цього є кращі умови.

Пожвавлення умов виробничої діяльності має сприяти зростанню пропозиції відповідних інноваційних розробок, і через дію ринкового механізму і на попит вітчизняних виробничих підприємств на інновації, їх впровадження на діючих підприємствах за для підвищення технічного рівня виробництва. Тому збільшення випуску якісної високотехнологічної продукції, конкурентноспроможної як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, можливо забезпечити шляхом розвитку інноваційної діяльності, що потребує насамперед визначення ринкового попиту на інновації та оцінки тенденцій розвитку цього процесу на перспективу. По оцінкам вітчизняних вчених ємність інноваційного ринку України у 6 разів перевищує досягнутий рівень. Найбільш необхідним впровадження інновацій спостерігається на підприємствах авіаційної, медичної, суднобудівної, легкої промисловості, хімічного, нафтового, транспортного та сільськогосподарського машинобудування, електротехнічної промисловості, чорної металургії. Попит виробничих підприємств щодо інновацій в Україні поки що не відповідає вимогам створення конкурентного середовища на ринках високотехнологічної науково-технічної продукції [1], [5].

Розглянемо основні проблеми впровадження інновацій в Україні.

Перша - проблеми залучення інвестицій. Впровадження нововведень, як на виробничих підприємствах, так і в економіці країни в цілому відбуваються досить повільно. Це відбувається насамперед через брак капіталовкладень - підприємства не володіють вільними коштами для придбання інноваційних розробок. Будь які зміни не проходять без значних затрат ресурсів, а зміни в масштабі цілої країни потребують залучення капіталів колосального масштабу. Тому саме від інвестиційної політики, що здійснюється державою залежить стан виробництва, рівень технічної оснащеності основних фондів підприємств, можливості структурної перебудови економіки, рішення соціальних і екологічних проблем. В теперішніх умовах інвестиції є основою для розвитку як окремих галузей, так і економіки в цілому.

Внутрішні інвестиції гальмуються нерозвиненістю вітчизняного фондового ринку, а також відсутністю джерел для формування активів інвестиційних фондів. Це не є секретом, що за кордоном інвестиційні фонди,

що акумулюють “довгі” гроші населення є одним з впливових джерел саме для інвестування. Тому питання залучення інвестиційних ресурсів з-за кордону є досить актуальною вже протягом довготривалого періоду часу. В Україні створена законодавча база в сфері регулювання інвестиційної діяльності, яка час від часу удосконалюється і має за мету збільшити притоки іноземних інвестицій і підвищення ефективності їх використання. Але через недосконалість законодавчої бази іноземні інвестиції недостатньо використовуються в розробці економічного потенціалу країни (багаті природні ресурси, вигідне географічне положення, наявність кваліфікованих „дешевих” робочих кадрів, досягнення в наукових дослідженнях, значна емність внутрішнього ринку та ін.). В порівнянні з країнами Східної Європи обсяги іноземних інвестиційних вкладень в Україні 3-7 раз менші. Досвід притягнення іноземних інвестицій у постсоціалістичних державах показує, що будь-яка участь іноземного інвестора не завжди може служити благом стосовно національних інтересів. Мета деяких іноземних інвесторів практично зводилася до того, щоб не допустити самостійного виходу на світовий ринок або ж переорієнтувати підприємство на випуск застарілої або неконкурентоспроможної на світовому ринку продукції. Прямі іноземні інвестиції в Україні обмежені підприємницьким ризиком, який досягає 80%. В рейтингу інвестиційної привабливості країн світу Україна посідає 135 місце.

На превеликий жаль, на теперішній час найбільш привабливими сферами вкладення капіталу для зовнішніх інвесторів є сировинні та переробні галузі промисловості України, оскільки, як правило, ці галузі не потребують значних попередніх інвестицій, а достатня, для забезпечення конкурентоспроможності, якість сировини, заготовок та напівфабрикатів, що вивозяться на експорт може бути забезпечена і без використання останніх досягнень НТП. По статистичним даним, за 2002 рік, тільки 27% підприємств в які були вкладені інвестиційні кошти випускають продукцію. Великих коштів потребують наукомісткі галузі. По розрахункам вітчизняних вчених, загальна потреба економіки України в інвестиціях складає більш ніж 40 млрд. доларів США. В інвестиціях мають потребу майже всі галузі економіки: металургія - 7 млрд. доларів США, машинобудування - 8,5 млрд. доларів США, транспорт - 3,7 млрд. доларів США, хімія і нафтохімія - 3,3 млрд. доларів США.

Протягом останнього десятиріччя в Україні існує проблема: більшість вітчизняного капіталу знаходиться в тіньовому секторі і не працює на економіку країни, легального – замало; на теперішній час державний бюджет не дозволяє виділяти кошти на розвиток виробництва всіх галузей економіки (на впровадження базових інновацій) - через спад у виробництві (мали надходження до бюджету), який в свою чергу значною мірою пов'язаний з неконкурентоспроможністю продукції – виникає замкнуте коло. Тому сьогодні іноземні інвестиційні капіталовкладення можуть розглядатися як

одне з головних джерел фінансування. Звідси вишилася, що треба розробити сприйнятливі умови для іноземних інвестицій через розвиток інфраструктури, форм і методів залучення в інвестиційну сферу інституту фінансових посередників, що діють на ньому. На даному етапі розвитку держава вбачає своїм головним завданням створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності, стимулювання приватних інвестицій при обмеженні своєї діяльності як інвестора. Головними напрямками державної інвестиційної політики на найближчих час є: збільшення обсягів капітальних вкладень суб'єктів господарювання за рахунок прибутку й нової амортизаційної політики, створення умов для залучення довгострокових кредитів комерційних банків, сприяння діяльності інвестиційних і інноваційних фондів, збільшення інвестиційних ресурсів, які формуються на фондовому ринку і за рахунок накопичень населення; введення страхування внутрішніх і зовнішніх інвестицій, створення інститутів з питань інтеграції промислового і банківського капіталу, мобілізації коштів на ефективні інвестиційні проекти більш перспективних галузей економіки.

Як було вказано вище, визначальним фактором який негативно діє на інноваційні процеси в Україні є різке скорочення, за останнє десятиріччя, бюджетних коштів, які спрямовуються державою на фінансування розвитку науки і техніки. Незважаючи на постанову Верховної Ради України №73/94 „Про положення науки і її роль в економічному розвитку України” від 01.07.1994 р., та Указу президента України від 13.01.1997 р№1-147/97 і Закону України „Про наукову та науково-технічну діяльність прийнятий у грудні 1998 року бюджетне фінансування по розділу „Фундаментальні дослідження і сприяння НТП” на рівні 1% ВВП так і залишився нездійсненими по цей час. Другим фактором, зокрема, є практично відсутній попит на наукові результати досліджень від промислових вітчизняних структур - за браком коштів, а також тому, що у нас закрита інноваційна ніша. Для відкриття інноваційної ніші необхідно, щоб ринок сформував певні умови. Серед них особливо важливі нова структура відносин цін, нагромадження необхідної кількості вільних капіталів і зниження ставки відсотка тощо. Усі ці умови перекриваються одним - виникненням позитивної різниці між вартістю випуску продукції і вартістю витрат на неї.

Друга - на інноваційні процеси негативно впливає кризовий період „занепаду” науки, який ускладнюється тим, що в країні досі не припиняється „втеча мозків” за кордон. Тут не останнє місце відіграє заробітна платня молодих науковців - яка йде по межі бідності. Тому починає складатися ситуація коли старше покоління науковців відходить від активної діяльності, а молоде - ще не сформовано. Молодь більш спрямована на отримання спеціальностей з великою заробітною платою в майбутньому. Мало хто згоден присвятити своє життя науці. Переважаючи спеціальності, які обирає молодь, економічного та юридичного нахилу. Тому через декілька років держава суттєво відчує нестачу спеціалістів технічної спрямованості і

науковців взагалі. Постає питання : „Хто ж тоді буде відбудовувати нашу країну, розробляти та впроваджувати у життя нові технології та розробки? ”. Якщо вже тепер значно зменшилися обсяги розробок, в основі яких лежить нове технічне рішення на рівні винаходу - це призводить до зниження технічного рівня нових видів вітчизняної техніки і технологій. Дослідження закордонних науковців свідчать про те, що 70% приросту ВВП економічно розвинутих країн забезпечується інвестуванням інноваційних процесів. Але в результаті деградації науково-технічної діяльності в Україні обсяги розробок наукових організацій постійно зменшуються.

Третя – наявність і ефективність державної підтримки. Ринок науково-технічної продукції формується під впливом двох основних груп факторів: сприйнятливої державної науково-технологічної та інноваційної політики, що створює зовнішнє середовище і внутрішні умови, які склалися на підприємстві для розвитку інноваційної діяльності [7]. До першої групи факторів відносяться державна податкова політика, стимулююче законодавство, сучасне інформаційне забезпечення технологічних і технічних новацій, розвиток науки і освіти, підготовка вищого управлінського персоналу підприємств відповідно до ринкових умов. Проведення більш активної державної інноваційної політики потребує розширеного обсягу державних замовлень на ринку інновацій, відповідного бюджетного фінансування та створення кредитно-фінансових механізмів, що мають забезпечити як пропозицію, так і попит на інновації з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки.

В підсумок можна зазначити, що в найближчих час можлива реалізація одного з трьох сценаріїв розвитку вітчизняної науки та інноваційної діяльності. Аналітичний - це технологічний ривок в низці наукомістких галузей на основі посилення інноваційної активності приватного сектору, орієнтованого на платоспроможний попит, пріоритетної підтримки державою фундаментальної науки, створення обмеженої кількості критичних технологій переважно оборонного значення. Песимістичний варіант зумовлює поглиблення негативних тенденцій в науково-технічній сфері, тобто деградацію академічної та галузевої науки, зниження стандартів середньої та вищої освіти, втрату кадрового потенціалу і, як наслідок, - неможливість переходу до найбільш перспективної моделі економічного росту інноваційної наукомісткої. Третій, проміжний сценарій полягає у розвитку ряду сегментів науково-технічної сфери, яким надано по якимось причинам державний пріоритет, при деградації інших секторів. Висока ймовірність несприятливого розвитку науково-технічної сфери потребує збільшення дослідження її проблем. Тому ще раз ми робимо акцент на те, що враховуючи значення інноваційної діяльності для народного господарства України, необхідно створити на державному рівні фінансовий механізм підтримки інноваційного бізнесу, сутність якого повинна бути в забезпеченні такої величини прибутку на капітал в даному виді діяльності, яка була б не

меншою, чим в інших галузях. Благоприємний розвиток інноваційної діяльності забезпечить підвищення ефективності виробництва і загального добробуту суспільства.

Відомий факт, що перехід до ринкових відносин підсилює технологічну конкуренцію, приводить до банкрутства тих, хто використовує і випускає застарілу (морально) продукцію, забезпечує великі прибутки піонерам науково-технічного прогресу, активним новаторам [3], [4]. Настав час саме створення економічного, ринково-конкурентного механізму нововведень. Але підприємці не виказують великого бажання впроваджувати базові інновації, які пов'язані з крупними разовими капіталовкладеннями, великим ризиком, який може обернутися для підприємства загибеллю. Якщо порівняти дані за два роки (2001-2002), то питома вага промислових підприємств, які впроваджують інновації у виробництво зменшилися з 22.5% до 16.7% (дані на 01.09.2002). Притому, що ці нововведення були впроваджені не в наукомістких галузях, а при випуску товарів широкого вжитку. Вітчизняні виробники потребують введення інновацій у виробництво. Але при такому слабкому „внутрішньому” стимулюванні інновацій, що поки що складає специфіку економічного життя на мікрорівні, в Україні, впродовж якогось часу, треба підтримувати підвищений рівень регуляторного впливу держави. Повинна існувати єдина програма по впровадженню інновацій в Україні. Держава повинна визначити пріоритетні галузі які потребують інноваційного розвитку, стимулювати підприємства для впровадження інновацій у виробництві. Технологічний переворот відбудеться в свою чергу за умови приєднання до світового інноваційного процесу, спираючись на стратегію „Лазерного променя”: забезпеченням патентозахищеності конкурентноспроможної продукції. Найважливішим сучасним фактором стимуляції та підтримки інноваційного процесу заохочення виробництва високоякісної продукції через систему державної сертифікації. Підтверджуючи відповідність товарів вимогам державних та міжнародних стандартів, сертифікація забезпечує можливість об'єктивного вибору інноваційної продукції та її спадкоємність. Існування на підприємствах систем якості є важливою передумовою комерційного успіху. Наявність у вітчизняної продукції визнаного сертифікату якості зумовлює не тільки її ціну на світових ринках, а часто й саму можливість виходу на них.

Висновки. Виходячи з виявлених проблем впровадження інновацій для поживавлення інноваційного процесу в Україні необхідно:

- 1) визначити принципи і форми державної політики по відношенню до розвитку творчої активності громадян (передусім молоді) в сфері винахідництва;
- 2) використовуючи інструменти державного регулювання економіки розробити заходи сприяння розкриттю науково-технічного потенціалу країни в напрямку використання у виробництві власних інноваційних розробок;

- 3) вдосконалити державну політику щодо захисту прав на інтелектуальну власність;
- 4) розробити організаційно – правовий механізм стимулювання впровадження в малий бізнес інновацій, основаних на патентах, корисних моделях та промислових образках.
- 5) створити умови, шляхом вдосконалення законодавчої бази країни, для залучення іноземного капіталу в інноваційну сферу;
- 6) створити умови виходу тіньового капіталу в сферу інвестування;
- 7) впровадити економічний механізм щодо захисту прав авторів від несумлінної конкуренції.

Визначенні напрямки будуть детально розглянуті у наших подальших роботах.

Література

1. Алюша И.А. Инновации в производстве.-К.:Наук.думка,1997.-178с.
2. Баев Л.А., Шугуров В.Э. Системный подход к определению инноваций.- Всб.: Современные технологии в социально-экономических системах. Челябинск: изд.ЧГТУ,1995. 185с.
- 3.Валдайцев С.В. Оценка бизнеса и инноваций.-М.: ИИД „Фолио”,1997.
4. Антикризисное управление: Учебник /Под ред.З.М. Короткова.-М.: ИНФРА-М, 2001.- 432 с.
5. Соколенко С.И. Современные мировые рынки и Украина.-К.: Демос, 2003.
- 6.Гацуно Ш. Стратегия – технополисы: Перевод с англ. - М.: Прогресс, 1999.
7. Шершньова З.Є., Оборська С.В.// Стратегічне управління : Навч.лосібник. - К.: КНЕУ, 1999.